

مقاله پژوهشی: فرا تحلیل نقش مؤلفه‌های دین‌داری در احساس امنیت اجتماعی

اکبر ذوالفقاری^۱، طاها عشایری^۲، صدیقه اسماعیلی^۳

تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۰/۱۴

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۶/۰۸

چکیده

دین نقش مهمی در تأمین احساس آرامش جمعی و فردی دارد و یکی از سازوکارهای کنترل غیررسمی اجتماع از گرایش به ناپهنجاری اجتماعی، بزه و ایجاد ناامنی در اجتماع است. در این پژوهش قصد بر این است که نقش مؤلفه‌های دین‌داری در میزان احساس امنیت مورد بررسی قرار گیرد.

روش: سازوکار اجرای پژوهش فراتحلیل-کمی است. هدف این روش، انسجام‌بخشی، مرور نظام‌مند و یکدست‌سازی مطالعات صورت گرفته در یک حوزه معین پژوهشی است. جامعه آماری آن ۳۷ پژوهش است که ۲۳ نمونه سند پژوهشی با هدف ترکیب و شناسایی میزان تأثیر آن انتخاب شدند.

یافته‌ها: یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد که در ارتباط با دین‌داری و امنیت، شش‌گونه دین‌داری (بعد اعتقادی، مناسکی، عاطفی، پیامدی، تجربی، فکری) شناسایی شدند. یافته‌های تحلیلی پژوهش حاکی از این است که امنیت به‌عنوان متغیر وابسته اصلی تأثیرپذیر از بعد اعتقادی ($\text{Effect size}=0,275$)، بعد مناسکی ($\text{Effect size}=0,241$)، بعد عاطفی ($\text{Effect size}=0,307$)، بُعد پیامدی ($\text{Effect size}=0,244$)، بُعد تجربی ($\text{Effect size}=0,449$) و بعد فکری ($\text{Effect size}=0,427$) بوده و در مجموع متغیرهای دین‌داری به‌عنوان شاخص کلی توانسته‌اند $\text{Effect size}=0,293$ ، $Z=16,254$ و $\text{sig}=0,001$ از امنیت اجتماعی را تبیین نمایند.

کلیدواژه‌ها: دین‌داری، امنیت اجتماعی، سرمایه دینی، سرمایه اجتماعی.

۱. استادیار علوم سیاسی دانشگاه پیام نور یزد، دکتری علوم سیاسی، دانشگاه upm مالزی (نویسنده مسئول) - akbar-

zolfeghari@yahoo.com

۲. دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

۳. کارشناسی ارشد مطالعات فرهنگی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

مقدمه و بیان مسئله

نظم اجتماعی از مفاهیم بنیادین جامعه‌شناسی است (عشایری، ۱۳۹۷). امنیت به مفهوم رهایی از ترس و خطر و احساس دوری از هرگونه تهدید، یکی از نیازهای اساسی انسان‌ها از آغاز پیدایش زندگی بوده است. امنیت به این معنا پیوند عمیقی با ساختارهای اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دارد (سلطانی و سلطانی، ۱۳۹۵: ۲۶). به عبارت دیگر می‌توان امنیت را حفظ ذات و صیانت نفس از اساسی‌ترین خطرات دانست (صیدی و رهبر، ۱۳۹۷: ۱۲).

فیلسوفانی که دغدغه عدالت داشته‌اند، امنیت را شرط ضروری عدل دانسته‌اند و کسانی که به رفاه می‌اندیشیده‌اند، آن را عامل اصلی آسایش شمرده‌اند و آنان که بر توسعه سیاسی یا اقتصادی تکیه کرده‌اند، امنیت را عامل و نیز حاصل آن تلقی کرده‌اند و همه کسانی که برای حاکمیت ارزش‌های معنوی تلاش دارند، آن را مقدمه این واجبات دانسته‌اند (ریبیعی و چاهی، ۱۳۹۷: ۱۴۵).

در مجموع سیر تحول مفهوم امنیت و تعبیرهای مختلف از آن نشان می‌دهد، امنیت وابسته به زمان و زمینه مشخصی است؛ با این حال برداشت جدید از مفهوم امنیت لزوماً به معنی فراموشی و عدم به‌کارگیری مفاهیم قبلی نیست (هللی، ولوی، موحدی‌صفت و باقری، ۱۳۹۷: ۱۸۰). امنیت اجتماعی به معنای توانایی یک جامعه برای حفظ خصوصیات اساسی خود در برابر تحولات و تهدیدات بالقوه یا بالفعل است (حیب‌زاده، ۱۳۹۸: ۱۶). این نوع امنیت به حفظ مجموعه ویژگی‌هایی ارجاع دارد که بر مبنای آن خودشان را به‌عنوان عضو یک گروه اجتماعی قلمداد می‌کنند و مربوط به جنبه‌هایی از زندگی فرد می‌شود که هویت اجتماعی او را سامان می‌بخشد، یعنی حوزه‌ای از حیات اجتماع که فرد خود را به ضمیر ما متعلق و منتسب می‌داند و در برابر آن احساس تعهد و تکلیف می‌کند (نوبدینیا، ۱۳۸۵: ۴۱). امنیت را می‌توان موقعیتی خواند که در آن با یک رشته خطرهای خاص مقابله یا به حداقل رسانده شده باشد. تجربه امنیت به تعادل اعتماد و مخاطره بستگی دارد (گیدنز، ۱۳۹۰: ۳۵۰). دین یکی از عوامل مهم شکل‌دهنده ارزش‌ها و باورهای مردم در جوامع مختلف است و به دلیل قابلیت درونی‌سازی رفتارها می‌تواند با هنجارسازی در جامعه، زمینه ارتقای رفتارهای

شهروندی را فراهم کند و به افزایش احساس امنیت کمک کند (باقری و مهدوی، ۱۳۹۷: ۵۳). امنیت اجتماعی مقوله حیاتی در زیست اجتماعی (موسوی، ۱۳۹۳: ۵۴؛ صدیق و همکاران، ۱۳۹۵: ۳؛ نوروزی، ۱۳۸۸: ۱۳۰؛ صفری شالی، ۱۳۸۸: ۷۸) و عامل اصلی توسعه و مشارکت در حیات نظم اجتماعی محسوب می‌شود. امنیت از جمله نیازهای انسانی است (نصری، ۱۳۹۰). با عنصر دین به‌مثابه امر کنترل‌گر رابطه دارد و به کاهش رفتارهای ضد امنیتی (طاهری، ۱۳۹۱: ۲۵) منجر می‌شود. کارکرد دین، ایجاد آرامش اجتماعی (گیدنز، ۱۳۹۰: ۱۲۴) و جلوگیری از خشونت و هرگونه جرم و اختلال اجتماعی است (دوله، ۲۰۱۴: ۱۲۱). دین نقش التزامبخشی به هنجارها را دارد (مخلص، ۲۰۰۹). امنیت اجتماعی وضعیتی است که به محیط زیست اجتماعی کنشگران مربوط می‌شود. کنشگران دارای سطوحی هستند. بازیگران سطح کلان دولت‌ها می‌باشند، کنشگران سطح میانی عبارت‌اند از: احزاب و سازمان‌های ملی و بین‌المللی. کنشگران خرد همان افراد هستند (صبوری، ۱۳۸۹: ۴۰). امیل دورکیم نیز عامل تشدید بحران در جوامع امروزی و افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی که آرامش و امنیت عمومی را مورد تهدید قرار می‌دهند را در این امر می‌داند که در مرحله گذار به تدریج از اخلاق و هنجارهای دینی اخلاق‌مدار فاصله می‌گیرند و به جای آن چیزی جایگزین نمی‌شود. در نتیجه در جامعه کنونی به موازات کاهش و ضعف همبستگی، فردیت تقویت می‌گردد و به صورت اصل پیش‌برنده زندگی اجتماعی درمی‌آید. افراد از هم متمایز می‌گردند و این تفاوت را احساس می‌کنند و در نتیجه هرکس مایل است آنچه را که حق خود می‌داند به دست آورد (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۱۸). به‌زعم زتومکا، امنیت اجتماعی دارای پشتیبان است و منبع ماورالطبیعه مذهبی دارد (۱۳۸۶: ۱۰۳). دین یکی از نهادهای مهم در تأمین احساس امنیت اجتماعی است. دین، دین‌داری و ایمان به خدا، انسان را به اجرای قوانین و دوری از بزهکاری و ناهنجاری‌های اخلاقی دعوت می‌کند. در واقع ایمان و دین‌داری انسان را از درون متحول می‌سازد و نیروی محرکه‌ای قوی به‌سوی خوبی‌ها و ترک زشتی‌ها در نهاد او قرار می‌دهد و هر آن با هشدار به او، از گرایش و میل به زشتی‌ها و ارتکاب جرم باز می‌دارد (سلطانی و سلطانی، ۱۳۹۵: ۲۷).

کینگ و فارو^۱ (۲۰۰۴م) در یک تحقیق با عنوان «مذهب به عنوان یک منبع برای رشد مثبت جوانان: مذهب و سرمایه اجتماعی و پیامدهای اخلاقی آن» با مطرح کردن تئوری‌های سرمایه اجتماعی به بررسی یک الگوی مفهومی که تأثیرات اجتماعی مذهب بر روی پیامدهای رفتاری اخلاقی را دنبال می‌کند، می‌پردازد. یک الگوی سه‌بعدی از سرمایه اجتماعی ثابت می‌کند که چگونه روابط متقابل، اعتماد و نگرش‌های مشترک، پیوندهای اجتماعی مرتبط با مذهب را برای تحت تأثیر قرار دادن رفتار اخلاقی تقویت می‌کند. دورکیم دین را شیرازه جامعه و پدیده‌های دینی را امری اجتماعی تلقی می‌کند که از طریق تجمعات شعائری و مراسم‌های مناسبی، هماهنگی و انسجام گروهی را تجدید و تقویت می‌کند (کوزر، ۱۳۹۰).

آلپورت^۲ اولین کسی بود که برای دین دو جنبه بیرونی و درونی در نظر گرفت. جهت‌گیری مذهبی بیرونی را حرکات و حالات و تفکرات مذهبی دانست که به منظور رفع نیازهای مختلف از آن استفاده می‌شود ولی جهت‌گیری مذهبی درونی را حالتی می‌دانست که در آن حیات و زیست و زندگی فرد در دین و مذهب است و هر رفتار و تفکری که دارد در ارتباط با عقیده مذهبی او است (صادقی، ۱۳۷۸).

خصلت و خاصیت اصلی دین از نظر دورکیم، ایجاد وفاق یا همبستگی اجتماعی از راه باورهای دینی مشترک و نیز اعمال دینی مشترک است. دین، کاملاً خصلتی جمعی و اجتماعی دارد و یک امر تنها فردی یا شخصی نیست. درباره دین‌داری و امنیت اجتماعی، پژوهش‌های متعددی از جمله جهانبخش و حسینی‌پور (۱۳۹۶)، باقری و مهدوی (۱۳۹۷)، احمدی و همکاران (۱۳۹۵)، حاجی‌زاده و همکاران (۱۳۹۳ و ۱۳۹۴)، قجری و همکاران (۱۳۹۲)، محمدی (۱۳۹۴)، اسدی و همکاران (۱۳۹۳)، سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)، رستگار و همکاران (۱۳۹۴)، علیزاده اقدم و همکاران (۱۳۹۵)، شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)، عبدالمحمدی و همکاران (۱۳۹۵)، مولایی و همکاران (۱۳۹۶)، ولی‌زاده و پوستچی (۱۳۹۱)،

1. King & Furrow
2. Allport

طالبی و رمضانی (۱۳۹۶)، احمدی و همکاران (۱۳۹۶)، حسنونند (۱۳۹۵)، جهانبخش و همکاران (۱۳۹۵)، هاشمیان‌فر و همکاران (۱۳۹۲)، سفیری و همکاران (۱۳۹۷)، منصوری و همکاران (۱۳۹۴)، شاد و صالح‌آبادی (۱۳۹۶)، افشانی و همکاران (۱۳۹۳)، فتاحی و همکاران (۱۳۹۴)، پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۲)، اسدی و همکاران (۱۳۹۲)، جعفری و جعفری (۱۳۹۶) و شهیدی (۱۳۹۷) صورت گرفته و به بررسی سنجش تأثیر دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی پرداخته‌اند. پژوهش‌های تجربی (صورت گرفته)، ضمن داشتن یافته‌های مناسب، از پراکندگی و فقدان انسجام تجربی و نظری رنج می‌برند. این پژوهش قصد دارد با نگاهی به آثار صورت گرفته درباره دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی، به یک جمع‌بندی مناسب علمی دست یابد تا بتوان به تصمیم جامع درباره آن دست یافت. بر این اساس، مطالعه حاضر قصد دارد با رویکرد فراتحلیل پژوهش‌ها، رابطه دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی را بررسی کند و به این پرسش پاسخ دهد که ۱- مؤلفه‌های دین‌داری چه ارتباطی با احساس امنیت اجتماعی دارند؟ و ۲- در کل به چه میزان، احساس امنیت اجتماعی به وسیله دین‌داری، تبیین می‌شود؟

پیشینه تجربی پژوهش

پیشینه تجربی پژوهش دین‌داری و احساس امنیت در جدول شماره ۱ گزارش شده است.

جدول شماره ۱: پیشینه تجربی پژوهش دین‌داری و امنیت اجتماعی

کد	عنوان پژوهش	نویسندگان / سال پژوهش
۱	بررسی میزان و عوامل اجتماعی مرتبط با احساس امنیت اجتماعی	جهانبخش و حسینی‌پور (۱۳۹۶)
۲	تأثیر خودپنداره دینی بر احساس امنیت و رفتار شهروندی	باقری و مهدوی (۱۳۹۷)
۳	بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن	احمدی و همکاران (۱۳۹۵)
۴	بررسی میزان و عوامل اجتماعی مرتبط با احساس امنیت اجتماعی	حاجی‌زاده و همکاران (۱۳۹۳)
۵	بررسی میزان دین‌داری (در بعد مناسکی و اعتقادی)	قجری و همکاران (۱۳۹۲)
۶	بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی و عوامل مرتبط با آن	محمدی (۱۳۹۴)
۷	بررسی نقش عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر احساس امنیت	اسدی و همکاران (۱۳۹۳)

کد	عنوان پژوهش	نویسندگان / سال پژوهش
۸	بررسی تأثیر ابعاد دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی دانشجویان	سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)
۹	بررسی رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت	حاجی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴)
۱۰	بررسی رابطه احساس امنیت اجتماعی و نظارت	رستگار و همکاران (۱۳۹۴)
۱۱	بررسی رابطه بین سبک پوشش و احساس امنیت اجتماعی	علیزاده اقدم و همکاران (۱۳۹۵)
۱۲	نهاد دین و امنیت	شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)
۱۳	بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی	عبدالحمیدی و همکاران (۱۳۹۵)
۱۴	تجزیه و تحلیل رگرسیون چندمتغیره عوامل مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی	مولایی و همکاران (۱۳۹۶)
۱۵	بررسی عوامل نظام زندانبانی بر بهداشت روانی سربازان وظیفه	ولی‌زاده و پوستچی (۱۳۹۱)
۱۶	بررسی رابطه دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی	طالبی و رضانی (۱۳۹۶)
۱۷	بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی	احمدی و همکاران (۱۳۹۶)
۱۸	مطالعه عوامل فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی	حسنوند (۱۳۹۵)
۱۹	بررسی نقش اعتماد اجتماعی و دین‌داری در پیش‌بینی احساس امنیت	جهانبخش و همکاران (۱۳۹۵)
۲۰	تأثیر دین‌داری و رسانه‌های جمعی بر احساس امنیت اجتماعی دانشجویان	هاشمیان‌فر و همکاران (۱۳۹۲)
۲۱	رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در شبکه‌های مجازی	سفیری و همکاران (۱۳۹۷)
۲۲	بررسی نقش اعتقادات دینی بر امنیت اجتماعی	منصوری و همکاران (۱۳۹۴)
۲۳	بررسی رابطه دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی زنان	شاد و صالح‌آبادی (۱۳۹۶)
۲۴	نقش دین‌داری در تبیین میزان احساس امنیت اجتماعی	افشانی و همکاران (۱۳۹۳)
۲۵	بررسی ارتباط بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در بین جوانان	فتاحی و همکاران (۱۳۹۴)
۲۶	بررسی رابطه دین‌داری و احساس امنیت در فضاهای شهری و روستایی	پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)
۲۷	رابطه هویت دینی و اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه مازندران	قاسمی و همکاران (۱۳۹۲)
۲۸	بررسی رابطه بین دین‌داری و نگرش نسبت به امنیت اجتماعی	اسدی و همکاران (۱۳۹۲)
۲۹	بررسی نقش دین‌داری در احساس امنیت اجتماعی دانشجویان	جعفری و جعفری (۱۳۹۶)
۳۰	بررسی رابطه عمل به باورهای دینی با احساس امنیت اجتماعی	شهیدی (۱۳۹۷)

مبانی و دیدگاه‌های نظری

امنیت: مفهوم امنیت اجتماعی و احساس ناشی از آن در پی توسعه تحلیل‌های جدید امنیتی و پس از جنگ سرد در اروپا مطرح شد. این مفهوم نخستین بار از جانب گروه مستقلی از محققان در مؤسسه تحقیقات کپنهاک توسعه پیدا کرد (بیگلین، ۲۰۰۳: ۲۱۱).

امنیت^۱ از ریشه لاتین *Securus*، به معنای ایمن شدن و در امان بودن (معین، ۱۳۸۱: ۳۵۴)، مصونیت از تعرض و تصرف اجباری، رضایت درباره افراد، نبود هراس و بیم نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع (صدیق سروسستانی، ۱۳۷۶: ۱۱۵)، به فقدان هراس از مخاطره افتادن ویژگی‌های اساسی و ارزش‌های انسانی (افشار، ۱۳۸۵)، رهایی انسان از اضطراب، بیم و خطر (گروسی و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۸)، نداشتن دلهره و دغدغه، رهایی از خطر، تهدید، اضطراب، هراس، ترس، نگرانی یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش، تأمین، ضامن است (ماندل، ۱۳۷۹: ۴۴). امنیت عبارت است از: رهایی از خطر یا مخاطرات و یا لطمات، ایمنی روانی، رهایی از هراس یا تردید، مشوش نبودن، نبودن احتمال ناکامی، چیزی که ایمنی می‌دهد و اطمینان می‌بخشد (کلمتس، ۱۳۸۴). امنیت عبارت از حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی) است (بوزان، ۱۳۷۸: ۵۴).

- آل و یور: از نظر «ویور» امنیت اجتماعی نباید در کنار مقولاتی نظیر امنیت نظامی، اقتصادی، سیاسی و زیست‌محیطی که نسبت به امنیت ملی فرع محسوب می‌شوند، قرار گیرد و جایگاه و اهمیت آن در حد امنیت ملی است. وی معتقد است در شرایط اجتماعی و سیاسی کنونی جهان، امنیت اجتماعی مرجع امنیت ملی به حساب می‌آید. در حالی که امنیت ملی به تهدیدات مختلف در رابطه با حاکمیت و دولت می‌پردازد، امنیت اجتماعی به هویت اعضای جامعه راجع است. بنابراین امنیت اجتماعی با نیاز به هویت در ارتباط است. هویت عبارت است از آنچه موجب شناسایی شخص باشد (ترابی و گودرزی، ۱۳۸۲: ۳۷۶).

امنیت اجتماعی ناظر بر توانایی پاسداشت یا دفع تهدید از عنصری است که افراد یک جامعه را به همدیگر مرتبط می‌سازد. پاسداری و محافظت از هویت جامعه در قالب حمایت از گروه‌هایی ممکن می‌گردد که هویت‌سازی برای افراد را به عهده دارند، مانند گروه‌های قومی، نژادی و مذهبی. جامعه در این تعریف مجموعه افرادی است که در یک سرزمین تحت حاکمیت یک دولت - ملت زندگی می‌کنند. با توجه به اینکه افراد جامعه صاحب قلمرو جغرافیایی هستند و در محدوده خاص مکانی زندگی می‌کنند، بنابراین

گروه‌های قومی، ملی و مذهبی تنها مخاطبان امنیت اجتماعی می‌باشند، چراکه آن‌ها گروه‌های بزرگی هستند که بخشی از قلمرو و سرزمین متعلق به یک دولت-ملت را اشغال کرده‌اند که اگر به قلمرو جغرافیایی این گروه‌ها حمله شود یا به جمعیت آنان صدمه زده شود و خطری آنان را تهدید کند، مقابله با این نوع خطرات در لوای امنیت ملی سامان می‌پذیرد و امنیت ملی موظف است برای حفظ قلمروی خویش، از سرزمین چنین گروه‌هایی محافظت نموده و آن‌ها را از تهدیدات مصون بدارد (نوبدینا، ۱۳۸۱: ۴۰).

- **آنتونی گیدنز:** به‌زعم گیدنز امنیت وجودی به وضعیت ذهنی راحت و مناسبی اشاره دارد که در آن فرد به فعالیت‌های بدیهی در محیط آشنا است. امنیت وجودی یعنی معنا و مفهومی از عالم و آدم که در همه لحظات و همه روزها کم‌وبیش یکی است (حاجیانی، ۱۳۹۵: ۲۸). این مفهوم اشاره به استمرار و پیوستگی هویت شخصی در راستای زمان و مکان و اعتمادپذیری زندگی اجتماعی دارد. این احساس امنیت که ریشه در رابطه نوزاد با والدین دارد، بیشتر امری عاطفی است تا شناختی و زمینه آن ناخودآگاه است (تاکی، ۱۹۹۸: ۸۳). گیدنز دو وجه از زندگی را در راستای دو وجه از امنیت مطرح می‌کند. امنیت در وجه عینی به شیوه زندگی نظر دارد؛ یعنی امکان زندگی برای تمامی افراد به‌گونه‌ای که در جوامع مدرن تعریف می‌شود، فراهم گردد و افراد جامعه از سطح قابل قبولی برای گذراندن زندگی و انتخاب شیوه زندگی بهره‌مند باشند، اما امنیت در وجه ذهنی به خشنودی و رضایت فرد از خویش نظر دارد که با نحوه انتخاب راه و روش زندگی محقق می‌شود (صالحی امیری و فشاری نادری، ۱۳۹۰). بر اساس الگوی تحلیلی گیدنز، اعتماد و اطمینان به دیگران در بستری از روابط اولین، در گروه‌های نخستین پدید می‌آید. همچنین اعتماد و پایبندی به اصول اخلاقی و استفهام آن در شرایط گوناگون توسط ضمانت‌های متقن از سوی افراد فراهم می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۸). گیدنز امنیت اجتماعی را شامل تمهیداتی جهت حفظ زندگی اعضای یک جامعه (شانس زندگی) و سپس حفظ راه و روش زندگی آنان (شیوه زندگی) می‌داند (گیدنز، ۱۳۸۰: ۶۲۷). چنان‌که شانس زندگی، قبل از شیوه زندگی در دستور کار امنیت اجتماعی قرار دارد. درواقع امنیت اجتماعی در وهله اول باید زندگی افراد را تضمین نموده و خطرانی که

امکان زندگی اعضای یک جامعه را به مخاطره می‌اندازد، از میان ببرد و در وهله دوم کمر به حفظ راه و روش زندگی آنان ببندد. به نظر وی، بر مبنای شناختی که از نیازهای انسانی وجود دارد، چهار نوع دل‌بستگی اصلی و عام وجود دارد. چلبی این چهار دل‌بستگی یا علقه و نیاز عمده را این‌چنین بیان می‌کند: ۱- دل‌بستگی شناختی، ۲- دل‌بستگی‌های مادی، ۳- دل‌بستگی ارتباطی، ۴- دل‌بستگی امنیتی: در این بعد انسان به‌عنوان موجودی هدفمند و بالقوه مضطرب جهت حفظ آرامش و صیانت خود در ارتباط با محیط‌های اثباتی و اجتماعی درصدد تحقق اهداف خود است. نیاز به ایمنی و دل‌بستگی امنیتی نیز شامل چهار بعد امنیت جانی، امنیت مالی، امنیت فکری و امنیت اجتماعی می‌شود (چلبی، ۱۳۸۵: ۳۲).

- چلبی: یکی از مفهوم‌سازی‌های دیگر که در حوزه امنیت صورت گرفته، تقسیم‌بندی چهاربعدی چلبی از امنیت است که چهار علقه شناختی، مادی، اجتماعی و امنیتی (چلبی، ۱۳۹۳: ۶۳) را از هم تفکیک کرده است. در این حد انسان به‌عنوان موجودی هدفمند و بالقوه مضطرب، جهت حفظ آرامش و صیانت خود در ارتباط با محیط‌های اثباتی و اجتماعی، درصدد تحقق اهداف خود است. وی برای علقه امنیتی چهار بعد اساسی ۱- امنیت مالی، ۲- امنیت جانی و بهداشتی، ۳- امنیت جمعی و گروهی و ۴- امنیت فکری قائل شده است (همان: ۳۲). چلبی، ناامنی را ناشی از تضعیف اعتماد اجتماعی فرض کرده که خود ریشه در سیاسی شدن نظم اجتماعی دارد. به نظر او در صورتی که نظم اجتماعی در جامعه‌ای بیشتر سابقه سیاسی به خود بگیرد و ابعاد اجتماعی - فرهنگی آن ضعیف شوند، یعنی ضعف در اجتماع عام و وفاق اجتماعی عام، به همان نسبت نیز روابط بین کنشگران در تمام سطوح بر اساس سوگیری‌های عاطفی و خاص‌گرا به‌صورت دوست و دشمن تعریف می‌شود و به همان نسبت میزان اعتماد اجتماعی متقابل تعمیم یافته، تضعیف گشته و علقه امنیتی آن‌ها برجسته می‌گردد. در چنین نظامی، افراد و گروه‌ها احساس امنیت مالی، جانی، فکری و جمعی نمی‌کنند. در چنین وضعیتی در غیاب طراوت فرهنگی و اجتماعی، انسان‌ها جهت پاسخگویی به نیازهای خود، به اجبار به‌صورت حیوانات سیاسی با یکدیگر

رابطه برقرار می‌نماید. رابطه‌ای که به بیان هگلی ارباب و نوکری است و ملاک حق نیز، زور است (همان: ۷۶).

دین: دین عبارت است از نظامی همبسته از باورها و اعمال مربوط به امور لاهوتی و ماورایی، این باورها و اعمال، همه کسانی را که پیرو آنها هستند در یک اجتماع اخلاقی واحد به نام کلیسا یا امت، متحد می‌کنند (دورکیم، ۱۳۸۳: ۶۳). دورکیم دین را عبارت از یک نظام مشترک و الزام‌آور از اعتقادات و اعمال که به امور مقدس، یعنی آن چیزهایی که جدا و معجزا و محترم هستند، مربوط می‌شود؛ می‌داند و اعتقادات و اعمالی که همه آنها را از این‌ها پیروی می‌کنند، در یک اجتماع اخلاقی که کلیسا خوانده می‌شود، گرد هم می‌آورند (ویلیم، ۱۳۸۶: ۲۱). در این تعریف دورکیم از دین، می‌توان سه جزء به هم مرتبط را تشخیص داد: ۱. یک نظام یکپارچه عقاید و اعمال درباره ۲. امور مقدس که به ۳. ظهور یک اجتماع اخلاقی منجر می‌شود. در این تعریف از دین بر سه مؤلفه اشاره شده است. اول آنکه در این تعریف بر مؤلفه‌های دین (عقاید و مناسک)، دوم بر عنصر ذاتی و مقوم آن (جداسازی میان امر مقدس و نامقدس) و بالاخره به وجه کارکردی‌اش (ظهور یک اجتماع اخلاقی) اشاره شده است (شجاعی‌زند، ۱۳۸۸: ۲۱۸). همچنین نزد ماکس وبر دین عبارت است از «نوع خاصی از رفتار در یک زندگی اجتماعی که باید به مطالعه و بررسی شرایط و نیز آثار آن پرداخت» (ویلیم، ۱۳۸۶: ۳۹). تایلور (۱۹۷۱م) دین را «اعتقاد به موجودهای معنوی» می‌داند. رادکلیف براون (۱۹۴۵م) بر این نظر است که دین در جایی حضور دارد که معنای پیوستن به قدرتی مافوق انسانی احساس می‌شود. چنین قدرتی را می‌توانیم نیرویی معنوی و یا اخلاقی بنامیم. بینگر (۱۹۷۵م) نیز دین را نظامی از اعتقادات و اعمالی می‌داند که به وسیله آن گروهی از مردم علیه مسائل حاد زندگی بشری به نبرد برمی‌خیزند. این نظام اعتقادی از پذیرفتن مرگ به مثابه پایان حیات سرباز می‌زند و تسلیم شدن به محرومیت‌ها و مجاز شمردن تفرقه و اختلافات میان جماعت‌های انسانی را مردود می‌شمارد (توسلی، ۱۳۸۰: ۷۲-۶۸). هورتون نیز در تعریف دین بر این نظر است که ایمان، نظام‌های اعتقادی و عملکردهایش، فلسفه‌های زندگی و آیین‌های رمزآمیزی را در برمی‌گیرند که مستلزم کنش متقابل با غیر

انسان‌ها بر مبنای الگوی انسانی نیستند (همیلتون، ۱۳۷۷: ۳۶). ابعاد دین از نظر اسمارت هفت تا بعد مناسکی یا عملی دین؛ بعد آموزه‌ای یا فلسفی دین؛ بعد اسطوره‌ای یا داستانی دین؛ بعد تجربی یا عاطفی دین؛ بعد اخلاقی یا حقوقی دین؛ بعد تشکیلاتی یا اجتماعی دین؛ بعد مادی یا هنری دین است.

کارکردهای اجتماعی دین: دین به‌عنوان یک عنصر مؤثر و مهم، نقش دیرینه و گسترده‌ای را در زندگی اجتماعی انسانی بازی کرده است. بر همین اساس نیز نظر اندیشمندان مختلفی را به خود جلب کرده و جایگاه مهم و اساسی‌ای را در آثار و اندیشه‌های آن‌ها داشته و دارد. عنوان «کارکردهای دین» صبغه‌ای «جامعه‌شناسانه» دارد. منظور جامعه‌شناسان از مفهوم کارکرد اثری است که پدیده‌های اجتماعی از خود برجای می‌گذارند و نقش مثبتی است که در جامعه و زندگی اجتماعی دارند. چنین رویکردی به باورها و اعتقادات دینی از منظر جامعه‌شناسی کارکردگرایی دینی، مصطلح است. کارکرد در معانی فعالیت سودمند، کار، وظیفه، فایده، انگیزه، غایت، نیت، نیاز، نتیجه و پیامد به کار می‌رود؛ اما جامعه‌شناسان بیش از همه بر سه معنای کار، وظیفه و نقش تأکید دارند. کارکرد دین در اصطلاح جامعه‌شناسی شامل خدمات، غایات و اغراض، آثار و تبعات پنهان و آشکار و مقصود و غیر مقصود دین به جامعه می‌شود که قوام، بقا و تعادل آن را در پی دارد (اسکیمور، ۱۳۷۲: ۱۴۲).

۱. دین و یکپارچه‌سازی: کنت به‌عنوان بنیان‌گذار علم جامعه‌شناسی از نخستین افرادی بود که به نقش و جایگاه دین در اجتماع نظر داشت. کنت به ضرورت و کارکرد انسجام‌بخشی دین که می‌تواند وفاق و اشتراک اخلاقی را در جامعه پدید آورد اذعان دارد و معتقد است که حتی در دوره اثباتی، بنیاد نظم اجتماعی از دین است (شجاعی‌زند، ۱۳۸۰). به نظر وی اقتدار و نفوذ معنوی وظیفه‌ای دارد تا نظم اجتماعی را حفظ کرده، آحاد جامعه را متحد ساخته و قدرت عریان و مادی را تقدیس و تلطیف نماید. نگرش و تلقی دورکیم نیز از دین «یک پدیده سراسر جمعی» و وسیله‌ای است که انسان‌ها را به یکدیگر پیوند می‌دهد. دین از طریق آیین‌ها، امنیت عاطفی، هویت و نقطه اتکای ثابتی در بحبوحه

ناسازگاری‌های آراء و عقاید برای انسان به بار می‌آورد. این همان کارکرد کشیشی دین است و آموزش آموزه‌های مذهبی و اجرای مراسم مذهبی را در برمی‌گیرد. این کارکرد دین به نظم اجتماعی استواری می‌بخشد و اغلب به حفظ وضع موجود کمک می‌کند (همیلتون، ۱۳۷۷: ۲۱۰). همان‌طور که دورکیم اظهار می‌کند این کارکرد دین موجب گسترش و تقویت شور و شوق و احساسات مذهبی شده، حس وابستگی به یک قدرت خارجی روحانی و اخلاقی را تشدید می‌کند و موجب حفظ و تحکیم همبستگی و انسجام اجتماعی می‌گردد. بنابراین این کارکرد دین در پیوند میان اعضای جامعه و همبستگی اجتماعی نقش مثبتی دارد. هاری آلپرت^۱ پژوهشگر دورکیمی چهار کارکرد عمده دین را از نظر دورکیم به‌عنوان نیروهای اجتماعی طبقه‌بندی کرده است. این کارکردها عبارت‌اند از:

۱. انضباط‌بخش؛

۲. انسجام‌بخش؛

۳. حیات‌بخش؛

۴. خوشبختی‌بخش.

آیین‌های مذهبی از طریق تحمیل انضباط بر نفس و قدری خویش‌داری، انسان را برای زندگی اجتماعی آماده می‌سازند. تشریفات مذهبی مردم را گرد هم می‌آورند و به این سان پیوندهای مشترکشان را دوباره تصدیق می‌کنند و در نتیجه همبستگی اجتماعی را تحکیم می‌بخشند. اجرای مراسم مذهبی، میراث اجتماعی گروه را ابقاء و احیاء می‌کند و ارزش‌های پایدار را به نسل‌های آینده انتقال می‌دهد. سرانجام دین یک کارکرد خوشبختی‌بخش نیز دارد، زیرا که با برانگیختن احساس خوشبختی در مؤمنان و احساس اطمینان به حقانیت ضروری جهان اخلاقی‌ای که خودشان جزئی از آنند، با احساس ناکامی و فقدان ایمان در آن‌ها مقابله می‌کند. رابرتسون اسمیت^۲، یکی از روان‌شناسان کارکردگرا معتقد است؛ دین را نباید وسیله‌ای برای تکریم و نجات ارواح تلقی کرد بلکه باید آن را

1. Harry Alpert

2. Robertson Smith

طریقه‌ای در صیانت و رفاه جامعه قلمداد نمود. وی مذهب را تنها یک ترس مبهم و فرزند هراس و وحشت نمی‌داند بلکه آن را حافظ مقررات، نوامیس و نظم اخلاقی جامعه نیز می‌داند و آنچه برای او مهم است، عملکردهای دین است و نه باورداشت‌ها. به‌طور کلی به ادعای رابرتسون اسمیت، دین دو کارکرد عمده دارد: یکی تنظیم‌کننده و دیگری برانگیزاننده؛ تنظیم‌کننده رفتار فردی برای خیر همگان و یا به سخن دیگر برای گروه و برانگیزاننده احساس مشترک جهت وحدت اجتماعی که از طریق مناسک مذهبی انجام می‌شود (همیلتون، ۱۳۷۷: ۱۷۰). کینگزلی دیویس به‌عنوان یک نظریه‌پرداز نوکارکردگرا بر این نظر است که «دین احساساتی را که به جامعه انسجام می‌بخشد، توجیه عقلانی و پشتیبانی می‌کند». به نظر می‌رسد که بیان باورداشت‌های همگانی از طریق مناسک دسته‌جمعی، دل‌بستگی افراد را به هدف‌های گروهی تشدید می‌کند. دین عزم افراد را به رعایت هنجارهای گروهی تقویت می‌کند و این هنجارها را بالاتر از منافع تنها خصوصی قرار می‌دهد. دین یگانگی افراد جامعه را با اعضای دیگر تقویت می‌کند و جدایی آن‌ها را از اعضای قبایل، اجتماعات یا ملت‌های دیگر تشدید می‌کند. دیویس برخی از پدیده‌های نامحسوسی را که باورداشت‌ها و عملکردهای مذهبی به آن‌ها ارجاع دارند را واقعیت‌های فراتجربی می‌نامد. وی معتقد است که این پدیده‌های فراتجربی در نگهداشت انسجام اجتماعی نقش مهمی را بازی می‌کنند (همان، ۲۰۳). رادکلیف براون به‌عنوان یکی از پیروان دورکیم و مکتب کارکردگرایی گرچه تحت تأثیر دورکیم بود ولی از چندین جهت با وی تفاوت داشت و شاید مهم‌ترین تفاوت وی با دورکیم این باشد که برخلاف دورکیم که معتقد بود اندیشه‌های مذهبی حقیقتی را به شیوه‌ای نمادین بیان می‌کنند، او معتقد به خطا و نادرست بودن بیشتر باورداشت‌های مذهبی بود. با وجود این وی معتقد بود که این باورداشت‌های مذهبی بیان نمادین احساساتی‌اند که برای ثبات و بقای جامعه ضرورت دارند. به نظر وی باورداشت‌ها و احساسات نادرست با وجود نادرست بودنشان، کارکردهای اجتماعی ارزشمندی دارند. « ما دست‌کم به‌عنوان یک امکان، می‌توانیم به این نظریه توجه داشته باشیم که دین مانند اخلاق و قانون بخش مهم و حتی اساسی دستگاه

اجتماعی و جزئی از آن نظام پیچیده‌ای است که انسان‌ها با آن می‌توانند در یک تنظیم سامانمند روابط اجتماعی باهم زندگی کنند». وی بر این نظر است که به‌عنوان یک جامعه‌شناس کارکردگرا به دنبال منشأ دین نیست، بلکه بر آن است تا به کارکردهای اجتماعی دین دست یابد، « یعنی می‌خواهیم بدانیم که دین در شکل‌گیری و نگهداشت نظم اجتماعی چه نقشی را بازی می‌کند (همیلتون، ۱۳۷۷: ۱۹۸). با توجه به قضایا و اندیشه‌هایی که در مورد دین توسط اندیشمندان مطرح شده ارائه گردید، می‌توان این را استنباط کرد که دین به‌عنوان یک نیروی نظم‌دهنده و کنترل‌کننده عمل می‌کند. دین هنجارها و ارزش‌های نخستین جامعه را مهم می‌داند و پذیرش آن‌ها را برای انسان‌ها آسان می‌کند، سبب تقویت و حمایت از نظام اجتماعی شده و از نهادها و سازمان‌های اجتماعی که در معرض تحولات قرار می‌گیرند، جانب‌داری می‌کند، از طریق شرکت دادن افراد در مراسم مذهبی و احترام به مقدسات، اسباب همبستگی اجتماعی را فراهم می‌آورد، بر رفتار انسان‌ها و بر کارکردهای اجتماعی آنان نظارت می‌کند و به‌صورت رفتاری جمعی بر روابط اجتماعی تأثیر دارد و در شکل‌گیری این روابط و نهادی شدن آن‌ها بین گروه‌های اجتماعی تأثیر عمیق دارد. کنت از دین به‌عنوان نیرویی که آحاد جامعه را متحد ساخته و قدرت عریان و مادی را تقدیس و تلطیف می‌کند نام می‌برد. دورکیم به کارکرد مناسکی دین پرداخته و معتقد است که دین از این طریق باعث جوشش غلیان وجدان جمعی و روح جمعی در افراد می‌شود و از این طریق بر انسجام و انضباط اجتماعی مؤثر است. وبر نیز بر بعد پیامدی دین و نیز تأثیری که اعتقادات دینی در اجتماع و به‌ویژه تأثیر آن بر روی رفتار اقتصادی را مطرح ساخته است. مارکس نیز دین را افیون توده‌ها دانسته و معتقد بر این است که طبقه حاکم در جامعه سرمایه‌داری از این طریق به مهار شورش‌های طبقه کارگر پرداخته و از این طریق به دنبال حفظ وضعیت موجود می‌باشند. اسمیت نیز بر کارکرد مناسکی و از این طریق بر قدرت دین در برانگیزاندن احساس مشترک جهت وحدت اجتماعی تأکید دارد. دیویس نیز دین را پدیده‌ای فراتجربی دانسته که کنش‌های فردی را با اهداف جمعی همگام می‌کند.

۲. **دین و معنابخشی:** یکی از کارکردهای عمده دین که در آراء اندیشمندان این حوزه نیز دیده می‌شود، معنی‌سازی و توجیه مشکلات زندگی انسان است. دین به‌عنوان یک نهاد اجتماعی به گرفتاری وجودی معنای خاصی می‌بخشد زیرا فرد را به قلمرو فرافردی^۱ ارزش‌های متعالی وابسته می‌سازد، همان ارزش‌هایی که در نهایت امر ریشه در جامعه دارند. در واقع می‌توان گفت دین از طریق اعتقادات خاص که می‌تواند تقدیرگرایی، خیر بودن یا شر بودن یک امر باشد، وقایع ناگوار را برای افراد توجیه کرده و آن‌ها را قانع به مدارا کرده و اعتماد به نفس و صبر آن‌ها را افزایش دهد. از جمله اندیشمندانی که در مورد کارکرد معنابخشی دین بحث کرده‌اند می‌توان از بینگر، برگر، گیرتس و از جمله سرآمدتر از این‌ها وبر را نام برد. وبر نخستین فردی است که به این کارکرد دین اشاره کرده و معتقد است که در بسیاری از سنت‌های مذهبی، آن‌هایی که از شوربختی رنج می‌برند، تصور می‌کنند که خشم خدایان کیفرشان داده است و یا شیاطین آن‌ها را تسخیر کرده‌اند، زیرا گناهی مرتکب شده‌اند که آسیب‌پذیرشان ساخته است. دین با یک چنین توجیهی که از رنج می‌کند، یکی از نیازهای ژرف و عام بشر را برآورده می‌کند (همیلتون، ۱۳۷۷: ۲۴۱).

گیرتس به بعد فرهنگی دین می‌پردازد و بر این نظر است که دین به‌منزله بخشی از یک فرهنگ، با نمادهای مقدس و کارکردهای آن سروکار دارد. گیرتس در تعریف دین چنین می‌گوید که دین نظامی از نمادها که کارش استقرار حالت‌ها و انگیزش‌های نیرومند، قانع‌کننده و پایدار در انسان‌ها، از طریق صورت‌بندی مفاهیمی از نظم کلی جهان و پوشاندن این مفاهیم با چنان هاله‌ای از واقعیت بودگی^۲ است که این حالت‌ها و انگیزش‌ها بسیار واقع‌بینانه به نظر آید (همیلتون، ۱۳۷۷: ۲۷۵-۲۷۴).

در یک چشم‌انداز کلی نمادهای مقدس سرمشق (خصیصه و کیفیت زندگی و شیوه و مشرب معنوی و زیبایی‌شناختی)، مردم را با جهان‌بینی آن‌ها هماهنگ می‌کند. دین طریقی از زندگی را ارائه می‌دهد که به‌خوبی با وضعیت امور، آن‌گونه که جهان‌بینی آن‌ها را

توصیف می‌کند در هماهنگی است و به این ترتیب سرمشق به لحاظ فکری معقول جلوه داده می‌شود (عربستانی، ۱۳۸۲: ۲۱۱). نخستین چیزی که گیرتس مطرح می‌کند این است که دین مجموعه‌ای از نمادها است. دین از طریق صورت‌بندی مفاهیمی درباره نظم کلی وجود، این کارها را انجام می‌دهد. به نظر او آدمیان به چنین مفاهیمی نیازمندند (یوسف‌زاده، ۱۳۸۸: ۹۴). آن‌ها نیاز به این دارند که جهان را معنی‌دار و سامانمند ببینند، آن‌ها نمی‌توانند این را تحمل کنند که جهان را به‌عنوان یک مجموعه با هرج‌ومرج و بی‌نظمی ببینند. برگر نیز کارکردی معنابخشی برای دین قائل بوده و بر این معتقد است که دین کوشش جسورانه‌ای است برای آنکه سراسر گیتی انسان معنادار شود. دین از این طریق بر بی‌هنجاری‌ها و ناملایمت‌هایی چون رنج، مرگ، شر و بی‌عدالتی فائق می‌آید.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع فراتحلیل^۱ (کمی) است. فراتحلیل، ترکیب، انسجام‌بخشی و یکدست‌سازی مطالعات صورت‌گرفته در یک زمینه مشخص است. فن آماری است که برای مرور نظام‌مندی استفاده می‌شود که نتایج حاصل از تعداد زیادی از مطالعات را به‌صورت کمی ترکیب می‌کند تا متوسط اثر یک فن خاص را تعیین کند که دارای پنج مرحله ۱. تنظیم سؤال، ۲. جست‌وجوی ادبیات، ۳. انتخاب تحقیقات واجد شرایط، ۴. استخراج داده‌ها و ارزیابی کیفیت و اعتبار آن و ۵. ترکیب، تعبیر و تفسیر گزارش است. جامعه آماری پژوهش حاضر، کلیه پژوهش‌های انجام‌شده در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۷ با موضوع دین‌داری و امنیت اجتماعی است که در پایگاه‌های اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی^۲، پایگاه مجلات تخصصی نورمگز^۳، بانک اطلاعات نشریات کشور مگ ایران^۴ ثبت شده است. از میان بیش از ۴۳ مطالعات پژوهشی در باب «دین‌داری و امنیت

-
1. Meta-Analysis Method
 2. Sid
 3. Noormags
 4. Magiran

اجتماعی» شناسایی و در نهایت ۳۰ سند پژوهشی متناسب با ملاک‌های فراتحلیل کمی (ضریب همبستگی، حجم نمونه، سطح معنی‌داری، کیفیت پژوهش، اعتبار و ورایی پژوهش، پیمایش) انتخاب شدند. بعد از دسته‌بندی اولیه مطالعات، سنخ‌شناسی و توصیف آن، در نهایت متغیرهای پژوهش که بیش از دو بار در مطالعات تکرار شده‌اند، برای تعیین اندازه اثر و ضریب همبستگی آن وارد CMA2 شدند.

یافته‌های پژوهش

الف. یافته‌های توصیفی

جدول شماره ۲: سنخ‌شناسی روشی مطالعات تجربی

کد	جامعه	نمونه	روش + ابزار	شیوه نمونه‌گیری	مکان
۱	-	۳۸۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای	شهر تهران
۲	۳۴۷۹۸۶ نفر	۳۹۰	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی	شهرستان ساری
۳	-	۳۸۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	شهر تبریز
۴	۳۹۲۶۲ نفر	۳۸۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای	شهرستان کامیاران
۵	۱۹۱۶۶۶	۲۸۰	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	شهر یزد
۶	۲۷۰۸۹	۳۷۸	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	طبقه‌بندی تصادفی	شهرکرد
۷	۲۵۷۸	۳۳۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی طبقه‌ای	آشتیان
۸	۲۸۱۸۳۷	۴۳۲	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	سنندج
۹	۳۲۰۷۰۸	۳۰۰	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی ساده	خرم‌آباد
۱۰	۶۴	۶۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تمام شماری	ایلام
۱۱	۶۷۹۶۵۰	۳۸۵	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	کرمان
۱۲	۱۳۷۷۳۰	۳۸۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی خوشه‌ای مرحله‌ای	شیراز
۱۳	۱۰۹۱۵۹۴	۳۸۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	تبریز
۱۴	۸۰۰۰ نفر	۳۸۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی	کاشان
۱۵	۵۵۲۵۰۰۰	۶۰۰	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	تهران
۱۶	-	۳۸۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی طبقه‌ای	لرستان
۱۷	-	۳۰۰	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	اهواز
۱۸	-	۲۵ نفر	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی ساده	خوزستان

کد	جامعه	نمونه	روش + ابزار	شیوه نمونه‌گیری	مکان
۱۹	۱۹۱۸۰۷	۵۰۶	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی ساده	کاشان
۲۰	۴۵۰۱۶۷	۴۰۰	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی	سنندج
۲۱	-	۳۸۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	خرم‌آباد
۲۲	۱۱۰۰۰	۳۷۲	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی ساده	تهران
۲۳	۸۳۴۷	۴۰۰	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی طبقه‌ای	مازندران
۲۴	۱۸۰۹۷	۳۷۶	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی طبقه‌ای	تهران
۲۵	-	۳۱۷	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی ساده	کرمان
۲۶	-	۳۲۸	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	بجنورد
۲۷	-	۲۴۶	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای	یزد
۲۸	-	۳۸۴	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	خوشه‌ای دومرحله‌ای	کرمانشاه
۲۹	۲۱۱۱۴۴	۴۰۰	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	تصادفی	کوه دشت
۳۰	۱۰۰۰۰	۳۸۰	پیمایش (کمی)+پرسشنامه	طبقه‌بندی	مازندران

جدول شماره ۳: اطلاعات عمومی پژوهش دین‌داری و امنیت اجتماعی

موارد	جزئیات	فراوانی	درصد فراوانی
نوع پژوهش	مقاله پژوهشی	۳۰	۱۰۰
	رساله دانشگاهی	-	-
سال اجرای پژوهش	۱۳۹۱	۲	۶/۶
	۱۳۹۲	۴	۱۳/۳
	۱۳۹۳	۵	۱۶/۶
	۱۳۹۴	۴	۱۳/۳
	۱۳۹۵	۷	۲۳/۳
	۱۳۹۶	۶	۲۰
	۱۳۹۷	۲	۶/۶
	تهران	۴	۱۳/۳
مکان و قلمرو پژوهش	ساری	۱	۳/۳
	تبریز	۲	۶/۶
	کامیاران	۱	۳/۳
	یزد	۲	۶/۶
	شهرکرد	۱	۳/۳

درصد فراوانی	فراوانی	جزئیات	موارد
۳/۳	۱	آشتیان	
۶/۶	۲	سنندج	
۶/۶	۲	خرم‌آباد	
۳/۳	۱	ایلام	
۶/۶	۲	کرمان	
۳/۳	۱	شیراز	
۶/۶	۲	کاشان	
۳/۳	۱	لرستان	
۳/۳	۱	اهواز	
۳/۳	۱	خوزستان	
۶/۶	۲	مازندران	
۳/۳	۱	بجنورد	
۳/۳	۱	کرمانشاه	
۳/۳	۱	کوهدشت	
۱۰۰	۳۰	کمی	
-	-	کمی + کیفی	

جدول شماره ۴: جامعه آماری مورد بررسی پژوهش

درصد فراوانی	فراوانی	گروه موردی بررسی
۲۶/۶	۸	دانشجویان
۴۳/۳	۱۳	شهروندان
۶/۶	۲	جوانان
۳/۳	۱	کارکنان پلیس
۳/۳	۱	معلمان
۳/۳	۱	سالمندان
۱۰	۳	زنان
۳/۳	۱	سرپرست خانوار
۱۰۰	۳۱	جمع

جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که ۲۶,۶ درصد از جامعه آماری دانشجویان، ۴۳,۳ درصد شهروندان، ۶,۶ درصد جوانان، ۳,۳ درصد اعضای انتظامی، ۳,۳ درصد معلمان آموزش و پرورش، ۱۰ درصد زنان و ۱ درصد سرپرست خانوارها بوده‌اند.

جدول شماره ۵: سطح دین‌داری و امنیت اجتماعی

سطح متغیر	دین‌داری	امنیت اجتماعی
بالا	۳۹	۳۶
متوسط	۳۳	۳۰
پایین	۲۸	۳۴
جمع	۱۰۰	۱۰۰

جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که دین‌داری در سطح بالا (۳۹) درصد، متوسط (۳۳) درصد و پایین (۲۸) درصد و امنیت اجتماعی در سطح بالا (۳۶) درصد، متوسط (۳۰) درصد و پایین (۳۴) درصد است.

- سنخ‌شناسی انواع دین‌داری در پژوهش‌های ایرانی در ارتباط با امنیت اجتماعی

جدول شماره ۶: سنخ‌شناسی انواع دین‌داری در پژوهش‌های ایرانی در ارتباط با امنیت اجتماعی

فرآوانی تکرار	منبع تجربی متغیر	مؤلفه دین‌داری
۱۳	عبدالمحمدی و همکاران (۱۳۹۵)، فتاحی و همکاران (۱۳۹۴)، جعفری و جعفری (۱۳۹۶)، سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)، احمدی و همکاران (۱۳۹۶)، حسنونند (۱۳۹۵)، افشانی و همکاران (۱۳۹۳)، پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۲)، اسدی و همکاران (۱۳۹۲)، شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)، طالبی و رمضانی (۱۳۹۶)، هاشمیان‌فر و همکاران (۱۳۹۲)	۱. بُعد اعتقادی
۱۴	جعفری و جعفری (۱۳۹۶)، اسدی و همکاران (۱۳۹۲)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۲)، پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)، فتاحی و همکاران (۱۳۹۴)، افشانی و همکاران (۱۳۹۳)، هاشمیان‌فر و همکاران (۱۳۹۲)، حسنونند (۱۳۹۵)، احمدی و همکاران (۱۳۹۶)، طالبی و رمضانی (۱۳۹۶)، عبدالمحمدی و همکاران (۱۳۹۵)، شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)، سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)، شهیدی (۱۳۹۷)	۲. بُعد مناسکی

فرآوانی تکرار	منبع تجربی متغیر	مؤلفه دین‌داری
۳	افشانی و همکاران (۱۳۹۳)، سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)، اسدی و همکاران (۱۳۹۲)	۳. بُعد عاطفی
۱۳	طالبی و رمضانی (۱۳۹۶)، عبدالمحمدی و همکاران (۱۳۹۵)، شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)، جعفری و جعفری (۱۳۹۶)، اسدی و همکاران (۱۳۹۲)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۲)، پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)، سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)، فتاحی و همکاران (۱۳۹۴)، افشانی و همکاران (۱۳۹۳)، هاشمیان‌فر و همکاران (۱۳۹۲)، حسنونند (۱۳۹۵)، احمدی و همکاران (۱۳۹۶)	۴. بُعد پیامدی
۸	شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)، جعفری و جعفری (۱۳۹۶)، عبدالمحمدی و همکاران (۱۳۹۵)، طالبی و رمضانی (۱۳۹۶)، احمدی سربرزه و همکاران (۱۳۹۶)، حسنونند (۱۳۹۵)، پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۲)	۵. بُعد تجربی
۲	پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱) افشانی و همکاران (۱۳۹۳)	۶. بُعد فکری
۱۷	شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)، جهانبخش و حسینی‌پور (۱۳۹۶)، سلطانی و همکاران (۱۳۹۳)، احمدی همکاران (۱۳۹۵)، حاجی‌زاده و ترکی (۱۳۹۳)، قجری و همکاران (۱۳۹۲)، محمدی (۱۳۹۴)، اسدی و همکاران (۱۳۹۳)، سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)، مولایی و همکاران (۱۳۹۶)، طالبی و رمضانی (۱۳۹۶)، اسدی و همکاران (۱۳۹۲)، جهانبخش و همکاران (۱۳۹۵)، هاشمیان‌فر و همکاران (۱۳۹۲)، شاد و صالح‌آبادی (۱۳۹۶)، افشانی و همکاران (۱۳۹۳)، فتاحی و همکاران (۱۳۹۴)	۷. دین‌داری کلی

نتایج حاصل از جدول فوق نشان می‌دهد که در ایران به‌صورت تجربی در ارتباط با امنیت اجتماعی، شش سنخ مؤلفه دین‌داری (۱. بُعد اعتقادی، ۲. بُعد مناسکی، ۳. بُعد عاطفی، ۴. بُعد پیامدی، ۵. بُعد تجربی و ۶. بُعد فکری) شناسایی شده که در امنیت اجتماعی دارای تأثیر معنی‌داری بوده است.

ب. یافته‌های استنباطی

جدول شماره ۷: نتایج ضریب همبستگی دین‌داری با امنیت اجتماعی

شدت اثر	فرض ناهمگونی		گزارش آماری					نوع اثر	تعداد	متغیر
	sig	Q	sig	Z	upper	lower	Effect size			
کم	۰,۰۰۰	۳۷,۵۴۱	۰,۰۰۰	۷,۶۵۲	۰,۴۶۵	۰,۲۸۱	۰,۲۷۵	تصادفی	۱۳	بُعد اعتقادی
کم	۰,۰۰۰	۱۸,۹۶۴	۰,۰۰۰	۱۲,۱۲۴	۰,۵۷۱	۰,۳۶۲	۰,۲۴۱	تصادفی	۱۴	بُعد مناسکی
متوسط	۰,۰۰۰	۳۲,۷۷۳	۰,۰۰۲	۹,۳۷۲	۰,۷۸۵	۰,۱۶۷	۰,۳۰۷	تصادفی	۳	بُعد عاطفی
کم	۰,۰۵۷	۱,۹۶۴	۰,۰۰۰	۹,۳۰۱	۰,۷۴۷	۰,۱۹۶	۰,۲۴۴	ثابت	۱۳	بُعد پیامدی
زیاد	۰,۰۰۰	۳۱,۹۶۴	۰,۰۰۴	۱۱,۲۸۲	۰,۶۳۳	۰,۱۹۶	۰,۴۳۹	تصادفی	۸	بُعد تجربی
زیاد	۰,۰۰۱	۷۵,۳۷۲	۰,۰۰۳	۲۱,۵۲۷	۰,۸۷۱	-۰,۱۹۸	۰,۴۲۷	تصادفی	۲	بعد فکری
کم	۰,۰۷۰	۱,۷۷۰	۰,۰۰۱	۱۶,۲۵۴	۰,۷۳۹	۰,۱۷۵	۰,۲۹۳	ثابت	۱۷	اثر دین‌داری کلی

نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که:

- متغیر بعد اعتقادی در سطح $P\text{-Value} = ۰,۰۰۰$ دارای تأثیر معناداری بر امنیت اجتماعی بوده و توانسته ۰,۲۷۵ درصد از تغییرات امنیت اجتماعی را تبیین نماید.
- متغیر بعد مناسکی در سطح $P\text{-Value} = ۰,۰۰۰$ دارای تأثیر معناداری بر امنیت اجتماعی بوده و توانسته ۰,۲۴۱ درصد از تغییرات امنیت اجتماعی را تبیین نماید.
- متغیر بعد عاطفی در سطح $P\text{-Value} = ۰,۰۰۲$ دارای تأثیر معناداری بر امنیت اجتماعی بوده و توانسته ۰,۳۰۷ درصد از تغییرات امنیت اجتماعی را تبیین نماید.
- متغیر بعد پیامدی در سطح $P\text{-Value} = ۰,۰۰۰$ دارای تأثیر معناداری بر امنیت اجتماعی بوده و توانسته ۰,۲۴۴ درصد از تغییرات امنیت اجتماعی را تبیین نماید.
- متغیر بعد تجربی در سطح $P\text{-Value} = ۰,۰۰۴$ دارای تأثیر معناداری بر امنیت اجتماعی بوده و توانسته ۰,۴۳۹ درصد از تغییرات امنیت اجتماعی را تبیین نماید.
- متغیر بعد فکری در سطح $P\text{-Value} = ۰,۰۰۰۳$ دارای تأثیر معناداری بر امنیت اجتماعی بوده و توانسته ۰,۴۲۷ درصد از تغییرات امنیت اجتماعی را تبیین نماید.

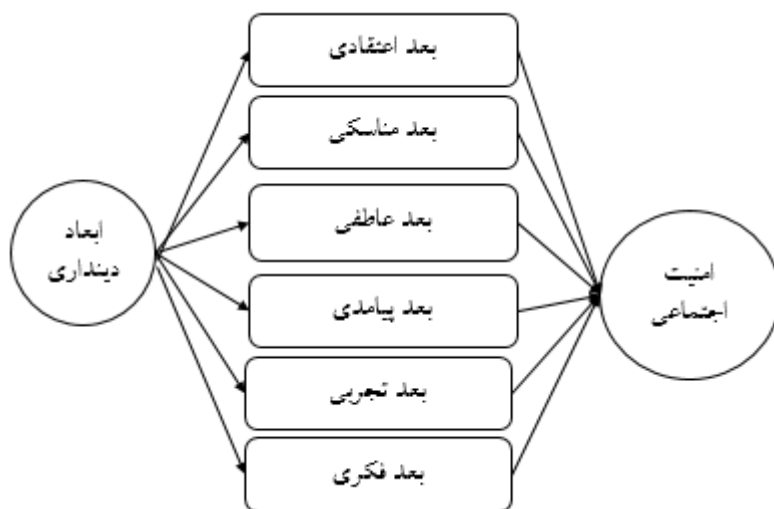
- دین‌داری به‌عنوان مؤلفه کلی در سطح $P\text{-Value} = 0,001$ دارای تأثیر معناداری بر امنیت اجتماعی بوده و توانسته ۰,۲۹۳ درصد از تغییرات امنیت اجتماعی را تبیین نماید.

بحث و نتیجه‌گیری

امنیت یکی از ارکان مهم تداوم حیات اجتماعی و توسعه است. امنیت و دین امری درهم‌تنیده و پیوستگی دوطرفه باهم دارند. مطالعه نظری دورکیم، کنت، برگر، هیرشی، رکلس و همیلتون به کارکرد اجتماعی دین در امنیت و حفظ نظم تأکید داشته است. پژوهش فعلی با هدف بررسی تأثیر دین‌داری بر امنیت اجتماعی، ۳۰ پژوهش را با روش فراتحلیل، تجزیه و تحلیل نموده تا به رابطه بین دین‌داری و امنیت اجتماعی دست یابد. بر این اساس نتایج نشان می‌دهد که دین‌داری و مؤلفه‌های آن دارای ارتباطی معنی‌دار با امنیت اجتماعی بوده و امنیت اجتماعی تحت تأثیر میزان و گونه‌های دین‌داری قرار می‌گیرد. دین‌داری در مجموع در مدل، ۲۹ درصد از تغییرات امنیت اجتماعی را پیش‌بینی نموده است. برحسب نتایج پژوهش می‌توان گفت که همبستگی و وفاق، اساس یک زندگی اجتماعی است و زوال آن موجب فروریزی ساخت جامعه و ازهم‌پاشیدگی حیات اجتماعی می‌شود. دین عامل حفظ جمع‌بودگی و پیوند اجتماعی گروه‌ها با یکدیگر است. دین‌داری جامعه، عنصر اصلی در ترمیم پیوندهای اجتماعی و ایجاد دفاع جمعی در برابر جرائم اجتماعی و ناامنی‌ها است. دین در ذات خود، اجتماع‌محور بوده و به‌صورت باطنی افراد را به حضور در عرصه‌های عمومی برحسب وظیفه، تکلیف و مسئولیت اجتماعی ترغیب نموده و از گرایش آن‌ها به گریز از اجتماع و تنهایی ممانعت می‌کند.

کاهش میزان دین‌داری، از کارافتادن اقتدار اخلاقی جامعه و آزادی رفتاری در حوزه اخلاق، تخطی از قواعد و هنجارهای اجتماعی را آسان‌تر می‌سازد. فرد موجودی اخلاقی است که بر اثر درستی‌ها و نادرستی کنش‌ها از خود واکنش نشان می‌دهد و اخلاق او را به اعتقاد درونی پایبندی به نظم و عرف وامی‌دارد؛ یعنی ارتباط بین فرد و جامعه منوط به ارتباط بین انسان، تعهد و هنجار اخلاقی و دینی است. در اصل عنصر اساسی استمرار حیات اجتماعی، نظم اخلاقی حاکم است که آن را دین بر عهده دارد. دین عنصر کنترلی مهم در اجتماع است. کنترل اجتماعی به نظارت بر افراد و جامعه اطلاق می‌شود، کنترل

اجتماعی، بسترهای کجروی را از بین می‌برد، با ضعف سطح دین‌داری اجتماع و امر کنترل اجتماعی، کناره‌گیری نظارت‌های اجتماعی (سستی و مدرن) و زوال نظارت همسایگی و مدنی، ناامنی نیز افزایش می‌یابد. نقش اصلی کنترل اجتماعی، حفظ مستمر شبکه‌های اجتماعی و الزام‌آوری پایبندی به هنجار، سنت، قواعد و عرف بوده و هدف آن کاهش نابسامانی اجتماعی است.

شکل شماره ۱: تأثیرگذاری دین‌داری بر امنیت اجتماعی

پیشنادهای پژوهش

- تقویت سطح دین‌داری شهروندان از طریق رسانه‌های جمعی؛
- استفاده از برنامه علمی و سیاحتی در جهت افزایش سطح پایبندی افراد به دین؛
- برگزاری همایش‌های ملی و کاربردی درباره کارکرد اجتماعی دین در تأمین امنیت؛
- تقویت پیوند دین با نهادهای اجتماعی در راستای نهادینه‌سازی امنیت؛
- افزایش نقش تعاملی نهادهای دینی با اجتماع و بهبود سرمایه اجتماعی آنها؛
- ایجاد سرمایه دینی در شهروندان و افزایش نقش حضور خانواده به‌مثابه امر جامعه‌پذیرکننده دین در اجتماع.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- احمدی سربزره؛ قربانی، محسن و رجیمی، پوریا (۱۳۹۶)، بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی با تأکید بر ابعاد مختلف دین‌داری (مورد مطالعه: شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر سنندج)، فصلنامه دانش انتظامی کردستان، سال هشتم، شماره دوم، ص ۴۸-۲۳.
- احمدی، آرمان؛ عباسی چری، رضا و احمدی، کاروان (۱۳۹۵)، بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، مورد مطالعه: زنان ۱۵ تا ۲۹ سال، کامیاران، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۴۶، ص ۲۰۶-۱۸۳.
- اسدی داوودآبادی، محمدحسین و زهرا کار، مرضیه (۱۳۹۳)، بررسی نقش عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر احساس امنیت در شهر خرم‌آباد در سال ۱۳۹۳، فصلنامه علمی- تخصصی دانش انتظامی لرستان سال دوم، شماره سوم، ص ۲۲-۱.
- اسدی داوودآبادی و محمدحسین و همکاران (۱۳۹۲)، بررسی رابطه بین دین‌داری و نگرش نسبت به امنیت اجتماعی، مطالعه موردی دانشگاه آزاد آشتیان در سال ۱۳۹۲، فصلنامه دانش انتظامی مرکزی، سال ۴، شماره یک، ص ۴۴-۲۹.
- اسکیدمور، ویلیام (۱۳۷۲) تفکر نظری در جامعه‌شناسی، ترجمه علی محمد حاضری و دیگران، تهران، نشر سفیر.
- افشار، زین‌العابدین (۱۳۸۵)، امنیت اجتماعی زنان در شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- افشانی، علیرضا؛ ذاکری هامانه، راضیه و عسگری ندوشن، عباس (۱۳۹۳)، نقش دین‌داری در تبیین میزان احساس امنیت اجتماعی (مطالعه‌ای در شهر یزد).
- باقری، علیرضا و مهدوی، مطهره (۱۳۹۷)، تأثیر خودپنداره دینی بر احساس امنیت و رفتار شهروندی در شهرستان ساری، فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی، علمی- ترویجی، سال ۱۳، شماره ۴۷.
- منصوری، احمد؛ علوی، سعید و یادگارنژاد، امین (۱۳۹۴) بررسی نقش اعتقادات دینی بر امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: زنان شهر کرمان) فصلنامه علمی-تخصصی دانش انتظامی، سال ششم، شماره ۱۳، ص ۱۴۲-۱۲۸.
- بوزان، باری، مردم، دولت‌ها و هراس (۱۳۸۷)، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- پوراحمد، احمد؛ عیوضلو، محمود؛ حامد، محبوبه؛ عیوضلو، داوود و رضایی، فرشته (۱۳۹۱) بررسی رابطه دین‌داری و احساس امنیت در فضاهای شهری و روستایی (مورد مطالعه: شهرستان کوه‌دشت)، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال اول، شماره یک، ص ۲۰-۱.

- ترابی، یوسف و آیت گودرزی (۱۳۸۲)، ارزش‌ها و امنیت اجتماعی. مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی، شماره یک، جلد اول، تهران، معاونت اجتماعی و ارشاد نیروی انتظامی.
- توسلی، غلام‌عباس (۱۳۸۰) جامعه‌شناسی دینی، تهران، سخن.
- جعفری، سلیمان و جعفری، افسانه (۱۳۹۶)، بررسی نقش دین‌داری در احساس امنیت اجتماعی دانشجویان.
- جهانبخش گنجه، صادق و حسینی‌پور، احمد (۱۳۹۶)، بررسی میزان و عوامل اجتماعی مرتبط با احساس امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: مغازه‌داران شهر تهران)، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۵۱، ص ۱۱۷-۸۳.
- جهانبخش گنجه، صادق؛ باقری‌نیا، محسن و جعفری، نیما (۱۳۹۵)، بررسی نقش اعتماد اجتماعی و دین‌داری در پیش‌بینی احساس امنیت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه خوارزمی، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، سال نهم، شماره چهارم، (پیاپی ۳۶)، ص ۷۳ تا ۹۶.
- چلبی، مسعود (۱۳۹۳)، جامعه‌شناسی نظم، تهران، نشر نی.
- حاجبانی، ابراهیم (۱۳۹۵)، امنیت هویت: مبانی و چهارچوب مفهومی، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره شانزدهم، شماره ۴، ص ۳۵-۳.
- حاجی‌زاده میمنندی، مسعود؛ سعید، زهرا و اصغری پنجه، وحید (۱۳۹۴)، بررسی رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت (مورد مطالعه: شهروندان شهر کرمان)، فصلنامه علمی - تخصصی دانش انتظامی، سال ششم، شماره ۱۴.
- حاجی‌زاده میمنندی، مسعود و ترکی، سیمین (۱۳۹۳)، بررسی میزان و عوامل اجتماعی مرتبط با احساس امنیت اجتماعی زنان شهر یزد، فصلنامه مطالعات پلیس زن، شماره ۲۰، ص ۶۸-۵۶.
- حبیب‌زاده، قاسم، (۱۳۹۸)، ابعاد امنیت از منظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، فصلنامه علمی- پژوهشی امنیت ملی، (۳۱)۹، ص ۳۲-۷.
- حسنونند، اسماعیل (۱۳۹۵)، مطالعه عوامل فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی در شهر خرم‌آباد، پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال چهارم، شماره ۱۶، ص ۱۱۹ تا ۱۴۲.
- دورکیم، امیل (۱۳۸۳)، صور بنیانی حیات دینی، ترجمه باقر پرهام، تهران مرکز.
- ربیعی، علی و چاهی، رضا (۱۳۹۸)، نقش بیمه سلامت در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی- پژوهشی امنیت ملی، ۹، (۳۱)، ص ۱۷۲-۱۳۷.
- رستگار، خدیجه؛ حقیقت، فهیمه؛ زارع، حکیمه و حسن‌زاده، کاظم (۱۳۹۴)، بررسی رابطه احساس امنیت اجتماعی و نظارت (طبیعی و غیرطبیعی) با سلامت اجتماعی در میان زنان ۱۸ سال به بالای ساکن شهر شیراز، فصلنامه علمی- پژوهشی زن و جامعه، سال ششم، شماره سوم، ص ۷۹-۱۰۴.
- زتومکا، پیوتر (۱۳۸۹)، اعتماد نظریه جامعه‌شناختی، ترجمه غلامرضا غفاری، تهران، نشر شیرازه.

- سفیری، خدیجه؛ رجب‌لو، علی و قلیزاده، صغری (۱۳۹۷)، رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در شبکه‌های مجازی، نشریه پلیس زن، سال دوازدهم، شماره ۲۸، ص ۲۴-۹.
- سلطانی بهرام، سعید و احمدی، آرام (۱۳۹۳)، بررسی میزان کنترل اجتماعی و عوامل مرتبط با آن در بین شهروندان حاشیه‌نشین شهر تبریز، فصلنامه دانش انتظامی آذربایجان شرقی، سال ۴، شماره ۲، (پیاپی ۱۳)، ص ۲۰-۱.
- سلطانی، اختر و سلطانی، پرستو (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر ابعاد دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان رشته روان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام)، فصلنامه علمی - تخصصی دانش انتظامی ایلام، سال پنجم، شماره بیستم.
- شاد، فاطمه و صالح‌آبادی، ابراهیم (۱۳۹۶)، بررسی رابطه دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی زنان سنین (۱۸-۴۵) سال دانشگاه بجنورد، فصلنامه دانش انتظامی خراسان شمالی، دفتر تحقیقات کاربردی فا.ا.خراسان شمالی، سال چهارم، شماره ۱۶.
- شاطریان، محسن؛ حسینی‌زاده آرانی، سعید؛ سخایی، ایوب و حسینی، محمدرضا (۱۳۹۵)، نهاد دین و امنیت؛ بررسی و سنجش ارتباط میان میزان دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در میان ساکنین مناطق حاشیه‌ای شهرستان کاشان، فصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۳(۷)، ص ۱۴۹-۱۲۱.
- شجاعی زند، علیرضا (۱۳۸۸) «تبارشناسی تجربه دینی در مطالعات دین‌داری»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره دوم، شماره ۶، تابستان، صص ۳۴-۳۱.
- شهیدی، عباسعلی (۱۳۹۷)، بررسی رابطه عمل به باورهای دینی با احساس امنیت اجتماعی، فصلنامه پژوهش‌های اعتقادی-کلامی، سال هشتم، شماره ۳۱، ص ۱۱۸-۱۰۳.
- صادقی جانبهان، محمود (۱۳۷۸)، تحلیل روان‌شناختی دین (جایگاه دین در سلامت روان)، تهران، انتشارات طریق کمال..
- صالحی امیری، رضا و افشاری نادری، افسر (۱۳۹۰)، مبانی نظری و راهبردی مدیریت ارتقای امنیت اجتماعی و فرهنگی در تهران، فصلنامه راهبرد، سال بیستم، شماره ۵۹، ص ۷۶-۴۹.
- صدیق سروسستانی، رحمت‌الله (۱۳۷۶)، عوامل و موانع اجتماعی امنیت در ایران، مجموعه مقالات همایش توسعه و امنیت عمومی، معاونت امنیتی وزارت کشور، تهران، نشر وزارت کشور.
- صدیق، مهدی، محمدصدیق و اکبری، مهناز (۱۳۹۵)، بررسی عوامل مؤثر بر امنیت شهرهای مرزی در آذربایجان غربی، نشریه علوم و فنون مرزی، شماره ۲، سال هفتم، ص ۲۲-۱.
- صفری شالی، رضا (۱۳۸۸)، تأثیر مشارکت مردمی در تقویت امنیت اجتماعی، مجموعه مقاله‌های همایش نظم و دانش، معاونت اجتماعی ناجا.
- صیدی، مهدی و رهبر، فرهاد (۱۳۹۸)، راهبردهای قوای سه‌گانه نظام جمهوری اسلامی برای مقابله با فساد اقتصادی با تأکید بر امنیت ملی، فصلنامه علمی - پژوهشی امنیت ملی، ۸(۳۰)، ص ۴۰-۹.

- طالبی، ابوتراب و رمضانی، محمد (۱۳۹۶)، بررسی رابطه دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی مورد مطالعه: ساکنان شهر کاشان فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۵۲، صص ۱۲۱ تا ۱۴۷.
- طاهری، زهرا (۱۳۹۱)، بررسی نقش پلیس و احساس امنیت در شهر اصفهان، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی نظم و امنیت، سال اول، شماره ۱.
- عبدالمحمدی، امیر؛ نوابخش، مهرداد؛ حقیقتیان، منصور و رضوی، محمد (۱۳۹۵)، بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی با تأکید بر ابعاد دین‌داری (مورد مطالعه: شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر تهران)، پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی، سال نهم، شماره چهار، صص ۹۷ تا ۱۲۰.
- عربستان، مهرداد (۱۳۸۲)، دین به مثابه یک نظام فرهنگی، نامه انسان‌شناسی، پاییز و زمستان، شماره ۴، صص ۲۱۶-۲۰۹.
- عشایری، طاها (۱۳۹۷)، تبیین جامعه‌شناسی ترس از جرم در بین شهروندان شهر اردبیل، رساله دکتری، علوم اجتماعی، دانشگاه کاشان.
- علیزاده اقدم، محمداقبر؛ باباخانی، وحیده و زارعی، یعقوب (۱۳۹۵)، بررسی رابطه بین سبک پوشش و احساس امنیت اجتماعی در بین شهروندان تبریز، فصلنامه دانش انتظامی آذربایجان شرقی، سال ششم، شماره ۲، (پیاپی ۲۱)، صص ۱۳-۱.
- فتاحی، شهرام؛ زارعی، طیبه؛ احمدپور پرویزیان، جعفر و امیری، پروانه (۱۳۹۴)، بررسی ارتباط بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در بین جوانان (نمونه مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۲۹ سال کرمانشاه)، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال نهم، شماره سوم، (پیاپی ۳۰)، صص ۱۴۲-۱۱۹.
- قاسمی، وحید و همکاران (۱۳۹۲)، رابطه هویت دینی و اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه مازندران دوفصلنامه علمی-پژوهشی دین و ارتباطات، (سال ۲۰)، شماره ۲، (پیاپی ۴۴)، صص ۷۳-۹۹.
- قجری، حسینعلی؛ توکلی، آسیه و رئیسی، کبری (۱۳۹۲)، بررسی میزان دین‌داری (در بعد مناسکی و اعتقادی) و تأثیر آن بر احساس در بین دانش‌آموزان در خانواده در شهرکرد، فصلنامه علمی-تخصصی دانش انتظامی چهارمحال و بختیاری، شماره ۱، دوره اول.
- کوزر، لوئیس (۱۳۹۰)، زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، محسن ثلاثی انتشارات علمی، تهران.
- گروسی، سعیده؛ میرزایی، جلال و شاه‌رخی، احسان (۱۳۸۶)، «بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و احساس امنیت؛ مطالعه موردی: دانشجویان دختر دانشگاه آزاد جیرفت»، فصلنامه دانش انتظامی، سال نهم، شماره ۲، ۳۹-۲۶.

- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸)، تجدد و تشخیص، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نشر نی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۰)، پیامدهای مدرنیت، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر نی
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۰)، جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر ثلاثی، تهران، نشر نی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۰)، معنای مدرنیت، ترجمه علی اصغر سعیدی، تهران، انتشارات کویر.
- ماندل، رابرت (۱۳۷۹)، چهره متغیر امنیت ملی، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- محمدی سرواله، صباح (۱۳۹۴)، بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی و عوامل مرتبط با آن در بین شهروندان بالای ۱۸ سال شهر سنندج، فصلنامه دانش انتظامی کردستان، سال ششم، شماره بیست و یکم.
- معین، محمد (۱۳۸۱)، فرهنگ فارسی معین، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- موسوی، سید یوسف (۱۳۹۳)، بررسی امنیت نرم و چرایی و اهمیت آن در تأمین امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی، سال نهم، شماره ۳۲، ص ۹۹-۵۳.
- مولایی، نرجس؛ محمدی، سجاده؛ غزل‌لوی، علی و رجبی کرین، کریم (۱۳۹۶)، تجزیه و تحلیل رگرسیون چندمتغیره عوامل مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: شهروندان ساکن شهر اهواز)، فصلنامه دانش انتظامی خوزستان سال ششم، شماره ۲۱، صص ۴۴-۱۳.
- نصری، قدیر (۱۳۹۰)، درآمدی بر امنیت اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- نوروزی، فیض‌الله و سپهر فولاد، سارا (۱۳۸۸)، بررسی احساس امنیت زنان ۱۵-۲۹ ساله شهر تهران و عوامل مؤثر بر آن، فصلنامه راهبرد، سال هیجدهم، شماره ۵۳.
- نویدنیا، منیژه (۱۳۸۵)، تحلیل رابطه امنیت اجتماعی و هویت ایرانی، فصلنامه تخصصی جامعه‌شناسی، سال دوم، شماره سوم، ۱۴۶.
- نویدنیا، منیژه (۱۳۸۱)، درآمدی بر امنیت اجتماعی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ششم، شماره ۱۹.
- ولی‌زاده، شاهرخ و پوستچی، رضا (۱۳۹۱)، بررسی عوامل نظام زندانبانی بر بهداشت روانی سربازان وظیفه (مورد مطالعه: سربازان وظیفه زندان‌های خوزستان)، فصلنامه دانش انتظامی خوزستان، دوره اول، شماره ۲.
- ویلم، ژان پل (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی ادیان، عبدالرحیم گواهی، تهران، تبیان.
- هاشمیان‌فر، علی؛ دهقانی، حمید و اکبرزاده، فاطمه (۱۳۹۲)، تأثیر دین‌داری و رسانه‌های جمعی بر احساس امنیت اجتماعی دانشجویان پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال دوم، (پیاپی ۵)، شماره اول.

- هلیلی، خداداد؛ ولوی، محمدرضا؛ موحدی‌صفت، محمدرضا و باقری، مسعود (۱۳۹۷)، قدرت سایبری مبتنی بر رویکرد فرکتالی و بررسی تأثیر آن بر امنیت ملی در فضای سایبر، فصلنامه علمی-پژوهشی امنیت ملی، ۸ (۲۹)، ۲۰۰-۱۷۳.
- همیلتون، ملکم (۱۳۷۷)، جامعه‌شناسی دین، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر تبیان.
- یوسفزاده، حسن (۱۳۸۸)، بررسی تحول آراء پیتر برگر درباره دین و عرفی شدن، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

ب. منابع انگلیسی

- Bilgin, P. (2003) "individual and societal dimensions of security", *International Studies Review*, Vol. 5: 203-222.
- Dowleh, Masomeh, Sima Rahmatinejad, Mohammad Talebi, Neda Abdolabbas (2014), study of Sociological Effective Factors on feelings of social
- King, P.E. & Furrow. J.L. (2004) "Religion as a Resource for Positive Youth Development: Religion Social Capital and Moral Outcomes", *Development Psychology*, 40, 703-713
- Mikhles, Safiek (2009), Relevancy and Measurement if Religiosity in Consumer Behavior Research, *International Business Research*, vol.2, No.
- Takai, Milton, (1998) collective, memory as the key to national and ethnic identity: the case of Colombia, *Nationalism and politics*, vol 4, no 3 autumn, p: 59 _ 78